

*Возняковська К. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Анотація. Стаття присвячена аналізу іноземного досвіду діяльності ТПП та визначенню основних функцій ТПП у сфері підприємницької діяльності.

Ключові слова: торгово-промислові палати, ТПП, підприємницька діяльність, публічні функції, ринок, зовнішньоекономічна діяльність, членство в ТПП.

Постановка проблеми. У сучасних умовах динамічного розвитку української економіки, яка орієнтується на ринкові відносини, актуальною є необхідність залучення сильного приватного сектора до участі в управлінні економікою. Тому підприємницькі організації й ставлять перед собою завдання відстоювання інтересів приватного бізнесу шляхом співпраці з державою. Також постає питання відповідальності держави у сфері сприяння розвитку підприємницької діяльності в Україні й відповідності управлінських рішень інтересам підприємців і ділового співтовариства [8, с. 74]. Торгово-промислова палата України як новий та ефективний інститут ринкової економіки країни створена у 1972 році на базі відділення ТПП СРСР. А в якості Палати незалежної України вона почала активно розвиватися з 1992 року. 2 грудня 1997 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» [1; 9]. Завдяки освоєнню нових функцій і принципів взаємин з державою і суспільством ТПП України активно сприяє розвитку господарської діяльності, економіки України та її інтеграції у світову економіку.

Мета статті. У статті проведено аналіз діяльності торгово-промислової палати України, опрацьовано міжнародний досвід запровадження подібних палат в іноземних державах та визначено основні функції ТПП у сфері підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Торгово-промисловою палатою України та її регіональними відділеннями можна віднести до організатора обігу товарів в Україні, але цей статус є дещо суперечливим. Зокрема, в науковій літературі зустрічаються думки про те, що ТПП не є впливовою у цій сфері [12, с. 35]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання [1]. Тобто ТПП – це ділове об'єднання, до якого входять підприємства й окремі громадяни, які займаються торгівлею, виробництвом і наданням послуг. Їх головна мета – це захист своєї підприємницької діяльності, свого бізнесу та його розвиток. Це вважається як обслуговуюча та представницька організація, яка з одного боку забезпечує допомогу своїм членам, а з іншого боку – це консультативна організація, яка має вплив на державні органи з метою створення більш сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності [9, с. 210].

З огляду на положення Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», усі палати мають ряд загальних ознак: це некомерційні організації; вони самокеровані, тобто їхні члени визначають політику палати. Характеризуючи правовий статус палати, можна виділити одну важливу особливість, яка проявляється в тому, що управління палати незалежно від її виду залежить від її членської бази. Економічна й політична значимість палати безпосередньо пов'язана із числом членів та їхньою готовністю підтримати діяльність палати, що видно з аналізу статусу ТПП в різних країнах світу [3, с. 95].

Аналізуючи наукову літературу та нормативні акти різних країн, можна стверджувати, що існує два підходи до формування членської бази торгової палати: обов'язкове членство для визначених спеціальним законом учасників підприємницької діяльності; добровільне членство [2, с. 74; 3, с. 165].

Зокрема, членство в ТПП Німеччини є обов'язковим для усіх фізичних осіб, зайнятих власною справою, і юридичних осіб, що здійснюють бізнес разом із підприємцями і підприємствами промисловості й торгівлі. Об'єднання торгово-промислових палат Німеччини (ДІНК) є організацією 80 територіальних торгово-промислових палат Німеччини [14]. Членами палат відповідно до закону є всі підприємства ФРН, крім сільсько-господарських і ремісничих, а також осіб вільних професій. На сьогоднішній день це близько 3,5 млн підприємств. Найменша палата налічує приблизно 4200 членів. Найбільша (Мюнхенська торгово-промислова палата) – 220 000 членів [2, с. 74; 14].

Членство у французьких ТПП є обов'язковим для всіх підприємств, які перераховані в реєстрі торгівлі. Цей реєстр включає підприємства промислового, комерційного й професійного секторів. Інші сектори, такі як сільське господарство й мале підприємництво, об'єднані в інші палати [11]. З усіх питань реєстрації підприємств слід звертатися в Центр оформлення підприємств (CFE) при торгово-промисловій палаті відповідного департаменту Франції. Торгова палата Великої Британії налічує понад 100 тисяч членів. Назва «торгова палата» практично не захищена у правовому відношенні. З 1997 р. було встановлено чіткі критерії для отримання права називатися торговою палатою: вона має налічувати не менше 1000 членів або мати високий ступінь інтегрованості у місцеву економічну систему [5]. Білоруська торгово-промислова палата створена в результаті реорганізації громадського об'єднання «Білоруська торгово-промислова палата» в недержавну некомерційну організацію. Членами є юридичні особи та індивідуальні підприємці [15].

На відміну від континентальної моделі діяльність палат у США не регулюється спеціальним законом про палати. Однак усі вони повинні дотримуватися податкових інструкцій, які керують роботою організацій, до яких Внутрішній податковий кодекс США відносить торговельні палати [9]. Членство пов-

ністю добровільне. Тобто будь-яка особа, об'єднання, кооперація, можуть подати заяву та вступити в палату. Крім головної регіональної палати, більші регіони можуть мати кілька торговельних палат. Місцеві палати можуть входити як у палату штату, так і у національну палату, однак необхідні умови для такого членства відсутні. Головною організацією місцевих палат і палат штатів є Торгова палата США (USCC) – найбільша у світі некомерційна лобістська організація, що представляє інтереси широких ділових кіл та асоціацій США, провідний лобіст щорічних витрат на цю діяльність [13].

Континентальна модель передбачає наявність спеціального законодавства, що регулює діяльність палат, обов'язковість членства, закріплення за палатами офіційного статусу консультанта уряду, наявність лише однієї палати у конкретному, визначеному законом регіоні, серйозний контроль діяльності палат зі сторони держави. З іншого боку, для англосаксонської моделі характерні відсутність спеціального законодавства, добровільний характер членства, відсутність обмежень для створення палати та вимог до палат щодо виконання функцій, делегованих державою.

Українську систему ТПП можна віднести до змішаної моделі в силу поєднання в собі рис континентальної й англосаксонської моделі палат. Законодавство практично всіх країн, де використовується така модель палат, передбачає регулювання території діяльності кожної регіональної палати. На території суб'єкта країни або адміністративної одиниці може бути тільки одна палата. Як правило, територія діяльності регіональної або місцевої палати збігається з адміністративно-територіальним поділом країни [8, с. 74]. Прийняття до складу членів Палати України здійснюється керівними органами регіональних палат. Консультації з питань членства в Палаті надаються відділом з питань членської бази та стратегії її розвитку Департаменту з питань підприємництва та оргроботи Торгово-промислової палати України та регіональними палатами. Членами Торгово-промислової палати України можуть бути юридичні особи, які створені і діють відповідно до законодавства України, громадяни України, зареєстровані як підприємці, та їх об'єднання. Членська база торгово-промислової палати формується за принципом добровільності [4, с. 122].

Сфера діяльності палат характеризується двома напрямками: представництво інтересів комерційних організацій і підприємств держави і надання послуг своїм членам.

Німецькі ТПП підтримують постійний діалог з урядом з питань впливу політики на бізнес. Крім того, вони висловлюють пропозиції своїх членів щодо вдосконалення інфраструктури й умов ведення бізнесу. Відповідно до першого завдання місцеві, земельні й федеральні уряди зобов'язані за законом інформувати палати про всі проекти законів і декретів, що мають відношення до торгівлі й промисловості. На місцевому рівні палати беруть участь у вирішенні питань щодо муніципального бюджету, податкових питань тощо. На земельному й федеральному рівнях палати можуть висловлюватися з питань державного й економічного розвитку й дорожнього планування. Палатам надано офіційний статус консультативного органу уряду. Відбувається чітке визначення роду занять та сфери діяльності палат, які регулюються урядом. Палати не мають права займатися будь-яким видом діяльності стосовно ділової спільноти [12, с. 35]. На відміну від палат континентальної моделі торговельні палати США не мають переважного доступу до органів влади. Хоча між державним і приватним сектором не існує офіційних відносин, уряд дуже зацікавлений у використанні експертизи й

думок палат як голосу ділового співтовариства. Місцеві палати виступають від імені членів місцевого ділового співтовариства, а Торгова палата США концентрує зусилля на питаннях національної політики й координує їх зі своїми місцевими палатами для організації спільних дій. Палати не зобов'язані виконувати завдання уряду та мають свободу вибору охоплення своєї діяльності й отримують за надані послуги прибуток. На відміну від ділових структур палати не перерозподіляють прибуток між членами, а спрямовують кошти на покращення результатів своєї роботи [2, с. 75].

Українська ТПП здійснює функції з представництва інтересів підприємств. Це знаходить своє відображення у всіх статутах і положеннях. Пріоритетним для ТПП України в сучасних умовах є питання участі у створенні й удосконаленні науково обґрунтованої економічної стратегії України. Необхідно по-новому осмислити роль палат у вивченні широкого кола проблем, пов'язаних з розробкою сучасної концепції стійкого розвитку України, визначенням механізмів та інструментів подальших перетворень [7, с. 23].

Варто визначити категорії послуг, які надає ТПП незалежно від її моделі, розміру та умов членства. Виділяють чотири основні сфери: а) зовнішня торгівля; б) навчання; в) консультації; г) дослідження.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», Торгово-промислова палата України виконує такі функції: відкриває свої представництва та філії в інших країнах, а також засновує разом із зарубіжними партнерськими організаціями як в Україні, так і за її межами змішані торгово-промислові палати, ділові ради та інші спільні організації; засвідчує форс-мажорні обставини (непереборна сила), а також торговельні та портові звичаї, прийняті в Україні, за зверненнями суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб; засвідчує форс-мажорні обставини відповідно до умов договорів за зверненнями суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють будівництво житла; веде недержавний реєстр українських підприємств за їх згодою, фінансовий стан яких свідчить про їх надійність як партнерів у підприємницькій діяльності в Україні та за її межами [1].

Однією із найбільш важливих послуг, які надають ТПП Німеччини, є допомога в сфері організації зовнішньої торгівлі, до якої входить інформація з регулювання зовнішньої торгівлі, курсу іноземних валют, виставок, а також можливостей організації спільних підприємств [14]. Діяльність у сфері навчання та консультацій комерційних організацій – членів палати включає в себе навчання менеджменту, бухгалтерській справі, обробці інформації й іноземних мов, а також технічним предметам.

Діяльність торговельної палати США з навчання включає семінари з управління й курси самонавчання для підприємств-членів, а також навчання персоналу палат і об'єднань [2, с. 74; 13]. До інформаційних послуг входить загальний економічний розвиток, інформація про ринки й оподаткування. Інформація поширюється за допомогою публікацій, циркулярів, брошур, бібліотек і баз даних [10, с. 275].

В Українській ТПП значна частина послуг комплексної системи довідково-інформаційного та консультативного забезпечення діловою, комерційною, зовнішньоекономічною інформацією призначена для оперативного інформаційно-консультативного забезпечення українських і зарубіжних суб'єктів господарської, підприємницької діяльності, членів Палати, керівників ТПП України та регіональних палат якісною, актуальною, достовірною, найбільш повною діловою інформацією [1].

У торговельних палатах континентальної моделі існує цілий ряд делегованих палатам державних функцій. До числа делегованих функцій входять професійне навчання; реєстрація бізнесу, арбітражні суди й експерти; видача торгових документів [10, с. 128]. Варто зазначити, що крім названих функцій, які характеризують діяльність торговельних палат, в Україні визначено більше десятка функцій палат (ст. 11 Закону) [1]. З перших днів своєї діяльності ТПП України сприяє створенню відповідного правового середовища, інфраструктури й інших умов, необхідних для відродження цивілізованого вітчизняного підприємництва. Вона прагне до того, щоб кожен підприємець, незалежно від роду своєї діяльності й форми власності, мав реальні можливості для розвитку своєї справи, вихід на міжнародний ринок. Сьогодні Палата поєднує весь спектр вітчизняного підприємництва – від малого бізнесу до великих концернів, промислових і фінансових груп. Українська ТПП виступає координуючим центром підприємництва, що представляє інтереси бізнесу в органах влади й керування, та сприяє просуванню національної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [1].

Інститут торгово-промислових палат має у нашій країні великий потенціал для сприяння розвитку національної економіки й підтримки підприємництва. Торгово-промислова палата є ефективною лобістською організацією, що дозволяє підприємцям законним шляхом впливати на державні органи з метою зниження податкового тягаря, зниження рівню втручання та перевірок органами влади і відстоювання інших своїх інтересів. Саме на цій функції торгово-промислової палати повинен робитися акцент у її наступному розвитку, оскільки в нашій країні поки що не існує інших цивілізованих форм і механізмів взаємодії влади й бізнесу. Торгово-промислова палата також здатна виконувати інноваційну функцію в розвитку економіки, акумулюючи й аналізуючи передовий досвід, розробляючи пропозиції щодо вдосконалення законодавства, сприяючи обміну досвідом між підприємцями з України та з інших країн.

При ТПП України діють Міжнародний комерційний арбітражний суд, що отримав широке визнання в світі, Морська арбітражна комісія, Третейський арбітражний суд. Структурним підрозділом ТПП України є Комітет з питань розвитку виробничої кооперації з підприємствами країн СНД. При Палаті функціонують галузеві комітети підприємців, які проводять незалежну експертизу нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку та зовнішньоекономічну діяльність, а також експертизу з питань, що стосуються прав та інтересів підприємців, готують від імені членів Палати пропозиції органам державної влади щодо їх вдосконалення [1].

Висновки. У зв'язку з цим розвитку торгово-промислових палат повинна приділятися особлива увага. Основним напрямом цього розвитку на даний момент має бути вдосконалення законодавчої основи функціонування торгово-промислових палат, розробка більш повного закону про торгово-промислові палати. Позитивним у даному питанні вважається досвід Німеччини. При наявності належної правової бази торгово-промислові палати будуть функціонувати ще ефективніше, тому що цей інститут показав свою доцільність і значимість, що виражається в активній підтримці торгово-промислових палат підприємцями.

Література:

1. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 // Відомості Верховної Ради України – № 671/97–ВР.
2. Александрова Б.В. Зарубіжний досвід діяльності торгово-промислових палат та перспективи його застосування в Україні / Б.В. Александрова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 73-77.
3. Гурняк І.Л. Торгово-промислові палати у системі зовнішньоекономічних зв'язків України : дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Українська академія зовнішньої торгівлі. – К., 2004. – 215 с.
4. Добкіна К.Р. Торгово-промислова палата України: історико-правові аспекти виникнення та становлення / К.Р. Добкіна // Вісник прокуратури. – 2008. – № 8. – С. 120-124.
5. Малый бизнес: зарубежный опыт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cci.crimea.ua>.
6. Назаренко Л.О. Экспертиза товаров. Экспертиза продовольчих товаров / Л.Л. Назаренко. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 312 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : mobile.studbooks.net/63822/tovarovedenie/rol_funktsii_torgovo-promyshlennyh_palat_v_formirovanii_mezhdunarodnoy_torgovli.
7. Науменко С.В. Регіональна палата – ключ до нових ринків / С.В. Науменко // Діловий вісник. – 2003. – № 4(107). – С. 22-23.
8. Омельченко А. Правовий статус Торгово-промислової палати України як суб'єкта недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю / А. Омельченко // Юридична Україна : Правовий часопис. – 2013/2. – № 8. – С. 71-76.
9. Торгово-промислові палати України та країн СНД [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://books.br.com.ua/>.
10. Федотов В.И. Торгово-промышленные палаты. Теория и практика. – Саратов : Изд-во СГТПП, 2006. – 320 с.
11. Франция. Практические процедуры доступа на рынок [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ved.gov.ru/exportcountries/fr/ft_market/ft_pract_access/.
12. Чижиков Г.Д. Деятельность Торгово-промышленных палат / Г.Д. Чижиков // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональных аспекты : сб. науч. тр. – Донецк : Донецчина, 1999. – С. 33-39.
13. США – <https://www.uschamber.com>.
14. Німеччина – <http://www.ahk.de/>.
15. Республіка Білорусь – <http://www.cci.by>.
16. Україна – <http://www.ucci.org.ua/>.

Интернет-ресурси ТПП у світі:

Возняковская К. А. Актуальные вопросы участия торгово-промышленных палат в хозяйственных отношениях

Аннотация. Статья посвящена анализу иностранного опыта деятельности ТПП и определению основных функций ТПП в сфере предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: торгово-промышленные палаты, публичные функции, ТПП, предпринимательская деятельность, рынок, внешнеэкономическая деятельность, членство в ТПП.

Voznyakovska K. Actual questions of participation of chambers of commerce in economic relations

Summary. Article is covering analysis of foreign COC experience and definition of main functions of COC in the area of entrepreneurship.

Key words: Chambers of Commerce, COC, entrepreneurship, public functions, market, external relations, COC membership.